

УДК 371.134

НІНА ГОМЕЛЯ

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Київ,
Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ А. С. МАКАРЕНКА

У статті висвітлені психолого-педагогічні умови розвитку особистісних якостей майбутніх педагогів професійного навчання. Акцентується увага на особистісно орієнтованій взаємодії у системі «педагог - учень».

Ключові слова: особистісні якості, педагог професійного навчання, особистісний підхід, розвиток особистості, гуманізація.

Постановка проблеми. Сьогодні слова Антона Семеновича Макаренка «Головне в житті – не самі знання, а та гармонія, яка виявляється, коли знання добре вміщені в душі, та філософія, яка визначає людину, її світогляд» [5] стали пророчими, тому що нині одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні, згідно з державними освітніми програмами і концепціями, є формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я.

Крім того, «освіта має реально співвідносити формування ринку праці, його потреб і своє завдання зробити молодь конкурентоздатною на цьому реальному ринку» [2, с.12], що можливо при підготовці нової генерації науково-педагогічних кадрів, здатних трансформувати в собі нову освітньо-світоглядну парадигму національно-державного творення, гуманістичного спрямування самоцінності особистості вихованця.

Розкриваючи основну мету гуманістичної освіти, І.А.Зязюн підкреслює, що розвиток індивідуальних якостей дитини без формування у неї здатності до реалізації своїх особливостей в умовах реального ринкового, жорсткого і жорстокого світу і здібностей до подальшого саморозвитку себе як особистості може стати для окремих учнів глухим кутом, шляхом у нікуди. Прагнення просто розвивати індивідуальність дитини є для неї справжньою «ведмежою послугою» [2]. Саме тому в контексті гуманізації освіти особливого значення набуває підготовка педагогів до усвідомлення гуманістичної парадигми освіти, реальної реалізації особистісно орієнтованої взаємодії в системі «педагог – учень».

Метою статті є аналіз психолого-педагогічних умов розвитку особистісних якостей майбутніх педагогів професійного навчання в контексті гуманізації освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасні знання характеризуються неперервним оновленням, постійним розширенням, що викликає необхідність не тільки постійного професійного самовдосконалення, а й розвитку особистісних якостей людини, які сприяють її успішній адаптації у житті та професійній діяльності.

Педагог професійного навчання XXI століття – це не стільки професійно компетентна людина, озброєна вузькоспеціальними знаннями, навіть не тільки творча особистість із нетрадиційним підходом, але, в першу чергу – це людина з великої літери, схильна до постійного інтелектуального пошуку, що усвідомлює свій нерозривний зв'язок із природою, планетою, із минулим і майбутнім своєї країни, з усім людством. А.С.Макаренко вже у роки своєї педагогічної діяльності вважав, що основною програмою навчально-виховного процесу є вся «програма людської особистості, програма людського характеру» [4, с.129], причому в поняття «характер» він включав «увесь зміст особистості, тобто і характер зовнішніх виявів і внутрішньої переконаності, і політичне виховання, і знання – «цілком» всю картину людської особистості» [4, с.138].

Таким чином, необхідним є новий стиль спілкування між викладачем і студентом, особистісний підхід, який би допоміг реалізувати на практиці все, сказане вище. Новий стиль підручників і навчальних посібників, які б знайомили з різними точками зору, із різними інтерпретаціями однієї й тієї ж проблеми, теорії, думки, які б містили «провокаційні» пи-

тання, що змушують самостійно мислити, мотивуючи до подальшого удосконалення в даній області людського знання.

Пропонуємо схему (схема 1) особистісно орієнтованої взаємодії у системі «педагог – учень», що, на наш погляд, розкриває концептуальні підходи в контексті гуманізації освіти та вимог часу щодо підготовки фахівців нової формації.

Очевидно, що підґрунтям успішного особистісного розвитку майбутнього педагога професійного навчання є викладач, який сам спрямований на саморозвиток. Історія науки знає багато прикладів, коли видатні вчені були водночас і блискучими лекторами, М.В. Ломоносов, Д.І. Менделєєв, К.А. Тімірязєв, Н.Н. Лузін, О.Ю. Шмідт – цей список можна було б продовжити. На жаль, не всім педагогічний талант дається від народження, та якщо його немає, його обов'язково потрібно виховувати, розвивати в собі. А.С. Макаренко сподівався, що прийде час, коли майбутніх педагогів будуть навчати тому, як увійти в аудиторію, де і як стояти, як привітатися, як посміхнутись і навіть як подивитись на своїх вихованців.

Схема 1. Особистісно орієнтована взаємодія у системі «педагог – учень»

Практична реалізація проекту моделі фахівця XXI століття повинна містити у собі нові підходи до організації навчання. Особистісно орієнтовані технології дозволять готувати справжніх спеціалістів, професіоналів і гуманістів, творчо орієнтованих лідерів, успішно реалізувати цілі й завдання, що висуває сучасність перед освітньою системою [3].

До особливостей, які характеризують нові форми й методи навчання, можна віднести такі:

- організація активної діяльності студентів, тобто перехід від накопичення знань до їхнього практичного використання (постійне удосконалення лабораторної та виробничої бази навчального закладу, яка повинна не тільки йти в ногу з часом, але й випереджати його);

- організація колективної роботи, під час якої майбутні фахівці набувають навичок ділової взаємодії та партнерства;
- творчий характер індивідуальних завдань, які пропонуються студентам, що сприяють формуванню навичок прийняття самостійних рішень;
- визначення здатності студентів першого курсу до виконання керівних функцій за допомогою психолого-педагогічних прийомів, формування та відпрацювання навичок майбутнього педагога-лідера;
- можливість і необхідність прояву студентом власної індивідуальності через пошук нестандартних розв'язань конкретних технічних завдань;
- єдність навчання, виховання й розвитку особистості в рамках концепції гуманізації вищої технічної освіти;
- постійне мотиваційне забезпечення процесу навчання (адже мотиви визначають цілі навчання, а їхня сила безпосередньо впливає на успішність навчання, подальшу роботу за спеціальністю та наукову діяльність);
- використання нових інформаційних технологій у процесі відбору, накопичення, систематизації та передачі знань (розвиток технологій дистанційного навчання);
- розвиток навичок науково-пошукової діяльності студентів, починаючи з першого курсу, через розв'язання реальних конкретних завдань (із наростаючою складністю від 1-го до 4-го курсу) під час виконання курсових робіт.

Розв'язання цих завдань передбачає психолого-педагогічне обґрунтування змісту і методів навчального процесу, спрямованого саме на розвиток особистості студента. Однак цьому процесу поки що бракує цілеспрямованості та науково-педагогічного забезпечення. Тому особистісна перебудова навчального процесу відбувається спонтанно, повільно, неефективно.

Формування творчої особистості педагога професійного навчання в контексті особистісно орієнтованого навчання – дуже складна теоретико-методологічна і методична проблема, оскільки особистість є чи не найскладнішим психолого-педагогічним, соціальним і філософським феноменом. Тож організація навчального процесу, спрямованого на творчий розвиток особистості майбутнього педагога, передбачає цілеспрямоване, науково обґрунтоване конструювання змісту учіння, його дидактичного забезпечення, форм контролю і методів стимулювання творчої навчальної діяльності студентів. Вирішення означених проблем можливе лише на основі гуманізації навчального процесу, практичної реалізації принципу суб'єктності навчання.

Отже, до психолого-педагогічних умов, які сприяють творчій діяльності, розвитку особистісних якостей майбутніх педагогів професійного навчання та самореалізації їх у процесі навчання, можна віднести:

- забезпечення умов для реалізації студентами своїх творчих якостей у навчальному процесі: на заняттях і в позанавчальній діяльності (в гуртках, на факультативах за інтересами, індивідуальних консультаціях у конкурсах, змаганнях тощо), що приводить до його самоутвердження, розвитку в нього почуття самоповаги;
- участь у житті освітнього закладу через індивідуальний вибір;
- детальне вивчення педагогами і психологами найбільш значущих для студентів видів громадської діяльності й надання можливості для самовизначення, самоутвердження і самореалізації через них;
- створення творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату в колективі через утвердження принципів педагогіки співробітництва;
- демократичний стиль спілкування педагогів зі студентами, свобода творчих дискусій, обміну думками;
- утвердження в педагогічному і студентському колективах культури спілкування;
- забезпечення вільного часу студентів через інтенсифікацію навчально-виховного процесу з метою створення умов для самореалізації під час дозвілля;
- робота з підвищення загальнокультурного рівня;
- своєчасна доброзичлива оцінка творчої навчальної діяльності студентів, позитивних зрушень у їхньому розвитку;

- уміння педагогів помічати і цінувати неповторну творчу індивідуальність кожного студента;
- забезпечення матеріально-технічної бази навчального процесу;
- забезпечення соціального захисту студентів в умовах сучасної економіки: рівні права на освіту, санітарно-гігієнічні умови, матеріальне забезпечення тощо.

Таким чином, головною умовою особистісного розвитку майбутніх педагогів професійного навчання є забезпечення умов для реалізації особистості своїх творчих якостей у навчальному процесі, як на заняттях, так і в позанавчальній діяльності. Саме цій умові, по суті, підпорядковані всі інші. Навчально-творчу діяльність В.І. Андреев визначає як один із видів навчальної діяльності, що спрямована на розв'язання навчально-творчих завдань і здійснюється переважно за умов опосередкованого чи перспективного управління, результат якої має суб'єктивну новизну, значення і прогресивність для розвитку особистості, особливо її творчих здібностей [1].

Наслідки навчальної діяльності проявляються в оволодінні студентами основ наук, конкретними знаннями, уміннями і навичками, а також у розвитку їхніх творчих якостей. Оскільки останнє залишається поза увагою педагогів, виділяємо в навчальній діяльності стандартну та творчу навчальну діяльність. Під стандартною навчальною діяльністю розуміємо таку, наслідками якої є озброєння студентів знаннями, уміннями і навичками з різних предметів, формування у них в процесі навчання мотивів, характерологічних якостей, умінь, які сприяють успішній творчій діяльності. Під творчою навчальною діяльністю розуміємо таку, яка сприяє подальшому розвитку в студента внутрішніх передумов до творчості, тобто креативного ядра його особистості.

Щодо планування творчої навчальної діяльності за змістом слід зауважити: творчість на занятті (як і творчість взагалі) можлива тоді, коли діяльність суб'єктів педагогічної взаємодії буде спрямована на вирішення деякого протиріччя або проблеми.

Аналіз основних закономірностей і етапів творчого процесу дозволив зробити висновок, що творчі акти винахідників, вирішення проблем, творча навчальна діяльність, навчальна науково-дослідницька діяльність мають однакову психологічну структуру: пошуки і комбінації різних елементів, відбір найбільш значущих варіантів, який має за мету досягнення нової якості. Крім того, слід звернути увагу на те, що базою будь-якої творчості є конкретні знання, уміння і навички. Це положення має суттєве значення у вирішенні проблеми розвитку творчих якостей особистості в навчальному процесі: державний компонент навчального плану повинен якісно виконуватися. Творчу навчальну діяльність треба планувати з урахуванням етапів творчого процесу, бо основним етапам творчого процесу відповідають різні складники кінцевого продукту творчої діяльності учнів, що забезпечує можливість педагогічного управління та самоуправління цим процесом.

Висновки. Цілком очевидно, що професійна освіта сьогодні призначена йти шляхом, який виховує відповідального, зрілого громадянина, здатного утвердити себе в умовах мінливого, пронизаного духом конкуренції соціального середовища. Слід учити майбутніх педагогів професійного навчання, йти шляхом значного напруження розумових здібностей, щось відкривати для себе, опановувати нові поняття, прийоми, методи, невідомі для них раніше методика чи спосіб дій навіть тоді, коли ці поняття, прийоми й методи були відомі людству багато років тому.

Список використаних джерел

1. Андреев В.И. *Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности* / В.И. Андреев. – Казань: Из-во Казанского ун-та, 2001. – 228с.
2. Зязюн І.А. *Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу* / І.А. Зязюн // *Рідна школа*, 2000. – №8.
3. Клепко С.Ф. *Сума технологій для всіх українців* / С.Ф. Клепко // *Імідж сучасного педагога*. – 2006. – №8 (67). – С. 12.
4. Макаренко А. *Педагогические сочинения: В 8-ми Т. – Т.1. – М., 1983.*
5. Макаренко А.С. – *Сочинения в 8 т. – М., 1986. – Т. 8. – Письмо Л.Конисевичу.*

Стаття надійшла до редакції 02.02.2013.

Гомеля Н.

Институт педагогического образования и образования взрослых НАПН Украины, Киев

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ГУМАНИСТИЧЕСКИХ ИДЕЙ А.С. МАКАРЕНКО

В статье отражены психолого-педагогические условия развития личностных качеств будущих педагогов профессионального обучения. Акцентируется внимание на личностно-ориентированом взаимодействии в системе «педагог – ученик».

Ключевые слова: *личностные качества, педагог профессионального обучения, личностный подход, развитие личности, гуманизация.*

Gomelya N.

Institute of Education and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv

PSYCHO-EDUCATIONAL CONDITIONS OF THE PERSONAL QUALITIES OF FUTURE TEACHERS OF VOCATIONAL TRAINING IN THE CONTEXT OF HUMANISTIC IDEAS A.S. MAKARENKO

The paper describes the psychological - pedagogical conditions of lichnosnyh qualities of future teachers of vocational training. The attention to lichnosno-aware interaction in the "teacher – student".

Keywords: *lichnosnyye quality, teacher training, lichnosny approach, personality development, humanization.*